

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

Conf. Univ. Dr. Paul BRUSANOWSKI

În ultimul număr din *Revista Teologică* am prezentat concepția mitropolitului Andrei baron de Șaguna cu privire la statutul canonic al Bisericilor Ortodoxe din Imperiul Austriac, iar după 1867 din monarhia dualistă austro-ungară. Continuăm reflecțiile asupra acestei teme, analizând de această dată statutul concret pe care l-a avut în cadrul Ortodoxiei ecumenice Biserica Românească Ortodoxă din Transilvania și Ungaria de la înființarea Mitropoliei cu sediul la Sibiu (1864) și până la unificarea celor patru Biserici ortodoxe provinciale din România Mare.

1. Sinodul episcopal al Mitropoliei de Carloviț (13 august 1864) și constituirea Mitropoliei naționale și autocefale de la Sibiu.

Nu face obiectul acestui studiu prezentarea în detaliu a tuturor memoriilor și strădaniilor depuse de Șaguna, împreună cu clerul și credincioșii ortodocși români, pentru reînființarea Mitropoliei¹. Dat fiind faptul că scaunul mitropolitan de la Carloviț a rămas vacant după moartea lui Iosif Raiacici (13 decembrie 1861), s-a pus problema convocării unui Congres Național Bisericesc (CNB) pentru alegerea succesorului. Acesta s-a putut întruni abia în august 1864. La 5 august a fost ales ca întâistătător al Bisericii de la Carloviț Samuil Mașirovici, fostul episcop de Timișoara. A urmat apoi convocarea Sinodului episcopal.

1.1. Decizia Sinodului episcopal de la Carloviț din 13 august 1864

Împăratul nu a renunțat la convingerea sa ca reînființarea Mitropoliei românești să fie săvârșită în conformitate cu rânduiala canonică a Bisericii Ortodoxe, adică prin hotărârea unui Sinod episcopal (desigur că cel competent,

¹ Aceste strădanii au fost prezentate pe larg de Ilarion Pușcariu, *Metropolia...*, p. 128-148; Mircea Păcurariu, *Studii...*, p. 245-263; Paul Bruslanowski, „Problema episcopilor sufragane în contextul luptelor pentru înființarea mitropoliei românești din Ungaria și Transilvania”, în *TABOR. Revistă de cultură și spiritualitate românească*, an. II, nr. 5, august 2008, p. 26-44.

Conf. Dr. Paul Brusanowski

al Mitropoliei de Carloviț). Ținând cont de temerile românilor, potrivit cărora ierarhii sârbi s-ar fi putut opune separării bisericești a românilor, a obligat practic conducerea Bisericii sârbești să-și dea acordul pentru reînființarea Mitropoliei românești. La 13 august 1864, chiar înainte de începerea lucrărilor Sinodului episcopesc, împăratul i-a transmis noului mitropolit un bilet scris de mână, în care își exprima dorința ca la acel Sinod să se dezbată și să se decidă „cauza Mitropoliei românești și a despărțirii ierarhice a acestora de către sârbi”. Cu alte cuvinte, împăratul nu doar că a fixat ordinea de zi a Sf. Sinod, ci a indicat și soluția la care trebuia să se ajungă. Șaguna, fiind înștiințat despre acest fapt, a acceptat să participe la Sinod.

Acesta a fost deschis de către baronul Phillippovics de Philippsberg, comisarul imperial. Conform Protocolului acestui Sinod, comisarul

a dat spre citire, prin actuarul său, Preaînaltul Decret, îndreptând (apoi – n.n.) către Adunarea sinodală un cuvânt corespunzător în înțelesul acela, ca Prea Sfințiii Domni Episcopi asupra obiectelor respective să dezbată și să consulte cu un astfel de zel și cu o astfel de conștiinciozitate, încât rezultatul pertractărilor (dezbaterilor – n.n.) lor să fie spre binele și prosperarea Sfintei Biserici și să corespundă pe deplin părinteștii așteptări a Majestății Sale cezaro-regești apostolice prea înalte, care prin prea grațioasa concesiune a acestui Sinod s-a îndurat a face Sfintei Biserici un mare bine².

Drept urmare, „Mașirevici, cu provocare la biletul împăratului... se declară învoit ca românii să poată ieși din legătura ierarhică cu sârbii și să-și câștige mitropolia lor”³, iar Sinodul a decis în unanimitate:

- ieșirea românilor din Ardeal, Banat și Ungaria de sub ierarhia sârbească, și formarea unei noi Mitropolii ortodoxe românești, coordonată cu cea sârbească;
- instituirea unui Sinod episcopesc comun care să reprezinte unirea în cele dogmatice a celor două Mitropolii. Acest Sinod comun, convocat o dată la șase ani, urma să fie alcătuit din ambii mitropoliți cu episcopii lor sufragani⁴;
- separarea protopopiatelor și a comunelor mixte.

² *Acte oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei gr. Răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1867, p. 4; Ilarion Pușcariu, *Metropolia...*, Colecțiunea actelor, p. 285.

³ Ilarion Pușcariu, *Metropolia...*, p. 148-149.

⁴ Acest Sinod episcopesc al celor două Mitropolii a fost prevăzut și în Art. IX al Statutului Organic din 1868, dar nu s-a mai înființat: „Instituția aceasta s-a dovedit însă nepractică și n-a aflat până acum aplicare nicicând. Din cauză că referințele (relațiile – n.n.) dintre cele două Biserici în urma despărțirii ierarhice și a proceselor intentate (în justiție – n.n.) în scopul acestei despărțiri, s-au înăspriț și între ele a intrat un fel de dușmănie la mijloc” (Ioan A. de Preda, *Constituția Bisericii gr.-or. române din Ungaria sau Transilvania sau Statutul Organic, comentat și cu concluzele și normele referitoare întregit*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1914, p. 71).

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

În general, s-a accentuat mult că înființarea Mitropoliei românești din Transilvania s-a realizat prin decret imperial (autograf) la 12/24 decembrie 1864⁵, acordându-se o mică importanță Sinodului episcopesc din 13 august 1864. Este, totuși, deosebit de interesant faptul că monarhul a dorit ca decretul său să fie precedat de un act sinodal, canonic al Mitropoliei de Carloviț, care pentru noua Mitropolie românească nu era altceva decât Biserica mamă. Dat fiind faptul că hotărârea sinodală nu a mai fost publicată de 110 ani, consider importantă reproducerea ei integrală în acest studiu, însă cu actualizarea, pe cât posibil, a limbajului și a sintaxei:

Sfinția Sa, Dl. Patriarh Samuil,

- bine știind că la coreligionarii români de mai mult timp s-a manifestat dorința de a câștiga în c.r. [chesaro-regală - n.n.] Monarhie austriacă o Mitropolie autonomă, separată de cea sârbească,

- binevoi a declara în Adunarea sinodală dorința sa într-acolo, că (deoarece Majestatea Sa c.r. apostolică în preaînalta scrisoare de mână din 13 august 1864 s-a îndurat a pronunța preaînalta sa intenție, ca pentru românii greco-orientali să se înființeze o mitropolie autonomă, coordonată cu cea sârbească, cu privire la [în conformitate cu - n.n.] spiritul timpului ce se manifestă pretutindeni) justifică aceste dorințe și năzuințe ale românilor; [anume] acest obiect ierarhic ce stă în strânsă legătură cu reglementarea referințelor românilor coreligionari cu privire la însemnătatea lui și la împrejurările imperative legate de dânsul, dar mai cu seamă preaînalta demandare [revendicare - n.n.] pronunțată în privința aceasta să se aducă înainte de toate la ordinea zilei, să se pertracteze și să se supereze [opereze - n.n.],

- provoacă drept urmare pe Preasfințiții Episcopi a-și expune părerile lor motivate în privința acestui obiect, declarând totodată că Sfinția Sa, deși îi pare rău din inimă că românii coreligionari care au trăit peste un secol și jumătate în legătură ierarhică cu sârbii, acum vor să iasă din această legătură, totuși este gata a se învoi ca românii, dacă va consfinți și Sf. Sinod și dacă legătura ierarhică și punctele esențiale vor rămâne în valoare, să câștige Mitropolia lor autonomă și astfel să vadă în fine împlinită dorința lor.

Din îndemnul acesta, se citi din partea Excelenței Sale, domnului episcop al Transilvaniei (după ce se expuseră pe scurt motivele care însuflau românilor dorința unei mitropolii autonome și se dădu din partea sa cea mai intimă încredințare că această dorință a românilor nu purcede din năzuința către înnoiri, ci din contră, precum cutează a mărturisi cu îndrăzneală și a susține fără rezerve o atare împlinire a dorinței celei drepte și de atâtea ori manifestate a românilor, că va fi

⁵ Textul a fost următorul: „Iubite baron de Șaguna! Ascultând cererile românilor gr. orientali din Transilvania și Ungaria, în consonanță cu intențiunea manifestată prin rezoluțiunile mele din 27 septembrie 1860 și din 25 iunie 1863, am încuviințat ca pentru dânsii să se înființeze o Mitropolie independentă, coordonată cu cea sârbească, și ca Biserica episcopească din Transilvania să se înalțe la demnitate metropolitană. Totodată, află a te denumi pe Domnia Ta de arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria. Viena, în 24 decembrie 1864. Francisc Iosif” (Nicolae Popea, *Vechia Mitropolie...*, p. 295-296; Idem, *Archiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 146).

Conf. Dr. Paul Brusanowski

spre binele și prosperarea întregii Sf. Biserici), se citi deci, pentru dovedirea acestei expozițiuni și aserțiuni a sale, dorința respectivă formulată de către Sinodul diecezan al Eparhiei transilvane [din martie 1864 – n.n.] cu cuprinsul următor:

«Fiindcă la organizarea Mitropoliei române, existența Mitropoliei sârbești în statele Majestății Sale apostolice nu se poate ignora și fiindcă se poate accepta cu siguranță că nici Mitropolia sârbească nu va ignora existența celei românești, fiind ambele aceste mitropolii părți întregitoare ale Bisericii ecumenice greco-orientale care în cărțile ei simbolice se numesc Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească: pentru aceasta se declară aici, o dată pentru totdeauna, că românii de religie greco-orientală, prin înființarea Mitropoliei lor, nu ținesc aiurea, ci doar la starea normală și aducătoare de prosperitate în privința treburilor lor bisericești, școlare și fundamentale, pe de o parte, iar pe de altă parte la îndreptățirea egală cu coreligionarii lor de naționalitate sârbească în privința ierarhică și bisericească-administrativă, și că prin urmare, în viitor, în statele Majestății Sale, Mitropolia română să se coordoneze cu cea sârbească, precum s-a îndurat Majestatea Sa a se pronunța prea grațios la 27 septembrie 1860 și la 25 iunie 1863 și, precum a declarat și Sinodul diecezan din Transilvania din anul 1860, în paragraful 8, că în acest mod, cele două mitropolii să poată lucra ca două surori trupești pentru binele temporal și veșnic al creștinilor lor.

Însă, precum înființarea unei Mitropolii române coordonată cu cea sârbească este o necesitate imperativă și emanația instituțiilor noastre bisericești, tot așa este o necesitate inevitabilă și emanația instituțiilor bisericești ca între cele două Mitropolii să există pentru totdeauna legătura dogmatică, ca astfel, prin această legătură dogmatică, să se păstreze unitatea și identitatea mărturisirii credinței greco-orientale, de care țin cu rigoare amândouă aceste Mitropolii. Ca organ al acestei legături dogmatice, are să funcționeze Sinodul comun permanent, format din amândoi mitropoliții și toți episcopii sufragani ai acelor.

Sinodul comun al acestor două mitropolii de credință greco-orientală constă din ambii mitropoliți și din Adunarea episcopilor care, fiind cea mai înaltă autoritate bisericească, pertractează [dezbate –n.n.] asupra dogmelor credinței, chestiunilor canonice, cărților simbolice și asupra tuturor acelor obiecte bisericești de care depinde unitatea și identitatea religiei greco-orientale de care se țin amândouă aceste națiuni.

Acest sinod comun se va ține de regulă tot la șase ani și în cazuri extraordinare când va cere necesitatea și mai des.

Acest sinod comun se va aduna alternativ o dată la scaunul Mitropoliei sârbești, altă dată la al Mitropoliei românești.

Prezidiul în acest sinod îl vor duce ambii mitropoliți, cel mai bătrân după rang ocupând locul din dreapta, iar cel mai tânăr locul din stânga. Asemenea, și episcopii vor ocupa locurile după bătrânețele consacrațiunilor [hirotoniilor] lor.

Dezbaterile vor curge în limba română și sârbă, protocolul asemenea se va redacta în amândouă limbi și asemenea vor fi autentificate protocoalele.

Obiectele ce se vor pertracta [dezbate] în acest sinod general rezultă din definiția acestui sinod. Determinarea mai de-a-proape, mai pe larg și mai detaliată

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

a obiectelor ce intră în cercul de activitate al acestui sinod se va face la cea dintâi adunare a lui, ocazie cu care se va determina și aceea ca, în înțelesul așezămintelor noastre bisericești, să se observe reciprocitatea, ca atât la înălțarea unui ierarh nou, cât și la repausarea vreunuia dintre dânsii, să se aducă la cunoștința mitropolitului respectiv și prin dânsul și la cea a episcopilor subordonați lui.»

Deci

- după ce din expunerea amintită a Excelenței Sale Domnului episcop transilvan și din cerința formulată de Sinodul diecezan transilvan (citite de Preasfinția Sa) se vede că românii au fost îndemnați, datorită necesității imperative de a reclama pentru ei o Mitropolie autonomă și prin aceea a aduce treburile lor bisericești, școlare și fundaționale la starea normală și aducătoare de prosperitate și a se face părtași de egala îndreptățire și în privința bisericească, asemenea sârbilor;

- după ce este clar că românii, prin această dorință a lor, nu tind într-acolo ca să veteme legătura ierarhică ce există între ei și sârbi, ci mai vârtos, precum se vede din cele premergătoare, doresc a o susține și a consolida, stabilind și determinând, ca organ al acestei referințe și legături ce se va susține și în viitor, anume Sinodul general permanent, care să consiste din ambii mitropoliți și episcopii lor sufragani;

- după ce, mai departe, este cunoscut că Majestatea Sa c.r. apostolică, atât în prealalta diplomă de întărire, amintită mai sus, cât și în prealalta scrisoare de mână din 13 august 1864, adresată de curând Sfinției Sale Domnului Patriarh Samuil, promite prea grațios înființarea Mitropoliei române, coordonată celei sârbești și însărcinează această adunare sinodală ca (împreună) cu obiectul pus la ordinea zilei (privitor la situația ierarhică a românilor), să se ia în dezbatere și moțiunea corespunzătoare, întemeiată pe canoane bisericești, și să o aștearnă la Prealaltul loc, dat fiind faptul că din canoane, anume din Canonul 17 al Sinodului din Calcedon⁶, apoi Canoanele 17⁷ și 38 Trulan⁸ și Canonul 102 al Sinodului

⁶ „Parohiile cele de la țară (de pe câmp) sau de prin sate, să rămână neștermutate la episcopii de care iar (dețin, stăpânesc) și mai ales dacă stăpânindu-le pe ele fără silă, le-au cărmuit timp de 30 de ani. Iar dacă în cuprinsul (înăuntrul) celor 30 de ani s-a iscat (născut) sau s-ar isca (naște) vreo neînțelegere asupra lor, să fie îngăduit celor ce spun că se nedreptățesc (năpăstuiesc) să facă pâră (introducă acțiune) despre acest lucru la Sinodul eparhiei (mitropoliei). Iar dacă cineva s-ar nedreptăți de către mitropolitul său propriu, să se judece de către exarhul diecezei sau de către Scaunul Constantinopolului, după cum s-a zis mai înainte (can. 9. IV). Iar dacă vreo cetate s-ar fi înnoit prin puterea împărătească, sau dacă s-ar înnoi de acum înainte (în viitor), atunci alcătuirilor politice și obștești să urmeze și orânduirea parohiilor bisericești” (Ioan Nicolae Floca, *Canoanele...*, p. 83).

⁷ „De vreme ce clericii feluritelor Biserici, părăsind Bisericile lor, în care au fost hirotoniți, au alergat la alți episcopi și au fost așezați în Biserici străine fără încuviințare (învoire) episcopului propriu, iar prin aceasta se întâmplă ca ei să ajungă (devină) nesupuși, orânduim ca de la luna ianuarie a indicțiunii al 4-le trecut, nici unul dintre toți clericii, chiar în orice treaptă s-ar găsi, să nu aibă îngăduință să fie rânduiți în altă Biserică fără scrisoare (zapis) de slobozenie (carte de iertăciune, scrisoare canonică de demitere) a propriului său episcop, pentru că, cel ce nu ar păzi (observa) acest lucru de acum înainte, ci ar aduce rușine asupra celui care i-a dat hirotonia (i-a pus hirotonia), să fie caterisit și el și cel care fără chibzuială l-a primit pe el” (*Ibidem*, p. 110).

⁸ „Și noi păzim canonul așezat de părinții noștri, cel care rânduește astfel: dacă vreo cetate s-a reînnoit prin puterea împărătească, sau dacă s-ar reînnoi de acum înainte (în viitor), (atunci) și orânduiala lucrurilor bisericești să urmeze alcătuirile politice (de stat) și obștești” (*Ibidem*, p. 121).

din Cartagina⁹ (cf. Reveregius), acestea nu cuprind o normă anumită, favorabilă dorințelor românilor; totuși, prin combinare, concluzie corectă și aplicare analogă a lor; pe lângă aceea și mai cu seamă din practica în vigoare, se poate deduce că crearea unei Mitropolii în ținutul alteia existente deja – în cazul acesta crearea Mitropoliei românești în ținutul celei carlovițane – se poate admite;

- după ce, nu este în interesul Bisericii și al politicii ei (al cărui principiu suprem și regulă principală trebuie să fie liniștea și pacea, precum și mântuirea sufletească a credincioșilor) ca realizării acestei dorințe pronunțate de atâtea ori de către o națiune atât de numeroase ortodoxă, cu privire la câștigarea unei Mitropolii proprii, i s-ar pune piedici în cale și încă cu atât mai puțin, cu cât națiunea în chestiune, ascultând de spiritul timpului, leagă de înființarea unei Mitropolii proprii cele mai frumoase speranțe pentru dezvoltarea sa intelectuală și moral-religioasă, și cu cât aceea depărtată de la centrul de până aici, pe lângă diferența de limbă și de nume, nu pot înainta fără greutăți spre câștigarea dorințelor și deciziilor sale;

- după ce, în fine, Sfinția Sa, Domnul Patriarh Samuil, ca mitropolit legal, competent, examinând acest obiect din punctul lui de vedere canonic în toate direcțiile, și în special cel bisericesc-politic, și cumpănind dezvoltarea moral-religioasă ce și-o promit românii de la Mitropolia autonomă, nu are nimic în contra ca în ținutul Mitropoliei sale să se înființeze o Mitropolie nouă, românească, precum nu au nici Preasfințiții Domnii Episcopi respectivi, și anume cel de față, din Arad (ai cărui fii sufletești se țin numai de naționalitatea română), asemenea celui de la Vârșeț (care a pus condițiunea despăgubirii sale, ca episcop instalat), și în locul episcopului de Timișoara, Sfinția Sa Dl. Patriarh – ca diecezan legal al fiecărei episcopii văduvite din ținutul său mitropolitan – (între ale căror dieceze o însemnată parte a credincioșilor consistă de asemenea din români),

Consimt și cu întreg Sf. Sinod se învoiesc: A) nu numai ca, în conformitate cu dorința românilor; să se înființeze pentru dânsii în Monarhia c.r. o Mitropolie proprie; **B)** ci și ca populația ortodoxă română locuitoare în episcopiile banatice (după prevăzuta împărțire și pe lângă condiția asigurării existenței ambelor episcopii sârbești din Banat, anume a celei din Timișoara și a celei din Vârșeț) să se subordoneze Mitropoliei înființându-se; **C)** precum și ca cel de față prezent Prea Sfințitul Episcop al Aradului (dacă ar prefera aceasta ori ar fi constrâns la aceasta, prin împrejurările imperative ale Eparhiei sale) să se alăture la Mitropolia română înființându-se și să poată intra fără împiedicare într-o relație canonică mai apropiată, spre care scop, din partea Sfinției Sale Domnului Patriarh (ca Mitropolit al său superior) i se va da această dispensă, iar din partea Sf. Sinod consens.

⁹ Dat fiind faptul că în can. 102 Cartagina este cuprinsă o prevedere referitoare la divorț, probabil avem de-a face aici cu o greșeală de tipar (care se regăsește și în celelalte două ediții ulterioare ale actului sinodal). Este posibil ca să se fi făcut referire la can. 98 Cartagina, cu următorul cuprins: „S-a hotărât și aceea ca popoarele care niciodată nu au avut episcopii săi proprii, nicidecum nu vor primi episcopi nici în viitor, decât numai dacă se hotărăște de sinodul complet al fiecărei eparhii și de primatul cu cădere și cu consimțământul aceluia, sub a cărei cârmuire se află acea Biserică” (*Ibidem*, p. 268).

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

Considerând toate împrejurările aduse mai sus, după care înființării Mitropoliei românești autonome, în chestiune, nu-i stă nimic în cale, precum și aceea ca Majestății Sale, prea grațiosului nostru Domn, ca unui Monarh creștin, după așezămintele Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Orientale, și după practica ce există întrânsa, i se acordă dreptul a înălța cutare sau cutare cetate la rangul de Mitropolie, să se hotărască:

Conclusul: Posibilitatea înființării unei Mitropolii românești, coordonată celei sârbești, în c.r. State austriece, sub condițiunea de a se păstra între ele cele mai esențiale legături prin Sinodul general – se pronunță¹⁰.

1.2. Semnificația practică a deciziei sinodale din 13 august 1864

Prin decizia Sinodului episcopesc, nu doar că s-a realizat separarea bisericească a românilor ortodocși de cei sârbi, ci s-a înființat o Mitropolie autocefală, din punctul de vedere al relației canonice față de Mitropolia de Carloviț. Desigur, termenul de autocefalie nu a fost folosit în acel moment, ci a fost menționată doar formula *Mitropolie coordonată cu cea sârbească*. Motivul a constat probabil în teama sârbilor de a fi nevoiți să împartă în mod echitabil fondurile Mitropoliei de Carloviț. Prin urmare, ierarhii sârbi au evitat, în timpul Sinodului din 1864, folosirea termenului de *autocefalie*. Însă nici Andrei Șaguna nu l-a revendicat, dată fiind concepția sa canonică, prezentată mai sus.

Că în discuție se afla totuși statutul de autocefalie, este demonstrat și de faptul că episcopul rival cu Șaguna, Eugen Hacman, în memoriul adresat Sinodului episcopesc din septembrie 1864, accentua faptul că Mitropolia veche a Transilvaniei (la care făcea referire ierarhul de la Sibiu în numeroasele sale memorii) nu deținuse statutul de autocefalie¹¹.

În același timp, unul din principalii canoniști și juriști ai Bisericii sârbești din Ungaria, Emilian de Radici, considera încă în 1877 că prin decizia Sinodului episcopesc din 1864, a fost acordată autocefalia Mitropoliei de la Sibiu¹². Aceeași poziție a avut-o și istoricul Johann Schwicker¹³, iar mai târziu canonistul Nicodim Milaș¹⁴.

Autocefalia Mitropoliei de la Sibiu a fost recunoscută și de români. Principalul canonist și jurist al Mitropoliei de la Sibiu de dinainte de 1918 confirma în comentariul său la Statutul Organic autocefalia respectivei mitropolii:

Independența asta (a acestei Mitropolii – n.n.) este a se înțelege atât față de potestatea (puterea – n.n.) Statului, cât și față de orice altă potestate sau autoritate

¹⁰ *Acte oficiale...*, p. 7-13; N. Popea, *Vechia Mitropolie...*, p. 271-276; Ilarion Pușcariu, *Metropolia...*, *Colecțiunea actelor*, p. 287-290.

¹¹ *Ibidem*, p. 255.

¹² *Ibidem*, p. 186.

¹³ J.H. Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Budapesta, 1880, p. 74-75.

¹⁴ Nicodim Milaș, *Dreptul Bisericesc Oriental*, București, 1915, p. 252-254.

Conf. Dr. Paul Bruszanowski

bisericească; fie din patrie, fie din afară. Pentru că Biserica gr.-or. Română din Ungaria și Transilvania, afară poate în chestii curat dogmatice, nu stă în raport de dependență față de nici o altă autoritate bisericească, nici din afară, nici din patrie.

Ea este de orice altă autoritate bisericească neatârătoare – autocefală – și astfel, cele două Biserici gr.-or. Române din Imperiul austro-ungar, adică cea din Ungaria și cea din Bucovina, sunt una de alta neatârătoare, coordonate. Tot așa și cu Biserica gr.-or. Sârbă din patrie¹⁵.

Pe aceeași poziție s-a situat și juristul clujean Valer Moldovan¹⁶.

1.3. Îndeplinirea condițiilor canonice pentru obținerea autocefaliei

Am arătat mai sus semnificațiile practice ale Sinodului episcopesc de la Carloviț. Rămâne întrebarea dacă, din punct de vedere canonic, au fost îndeplinite condițiile autocefaliei.

Aceste condiții au fost sistematizate de actualul patriarh Daniel în anul 1985, cu prilejul centenarului autocefaliei BOR:

a) capacitatea spirituală și materială a unei Biserici locale de a menține și promova credința ortodoxă și de a organiza viața bisericească a unui popor în totalitatea sa, fapt dovedit în decursul unei lungi perioade de timp;

b) numărul suficient (cel puțin trei) al episcopilor titulari;

c) dorința episcopilor și a diferitelor dioceze dintr-o țară, de a deveni o Biserică autocefală;

d) un teritoriu bine definit și un context etnic sau cultural în care această Biserică locală și-a arătat capacitatea de a se pune în slujba sa și de a-l aduce la Hristos. Cu alte cuvinte, e nevoie să fie dovedită o sudură profundă și o simbioză trainică între credința ortodoxă și contextul etnic și cultural al Bisericii care doarește autocefalia;

e) autocefalia a fost adesea condiționată de independența statală sau politică a teritoriului sau țării în care se află Biserica locală respectivă...

f) Biserica Mamă, care are responsabilitatea canonică și pastorală pentru Biserica locală aflată sub jurisdicția sa, trebuie să fie convinsă de posibilitatea și necesitatea acordării sau recunoașterii autocefaliei dorite de această Biserică locală fică. Recunoașterea acestei autocefalii și, în general, drepturile și îndatoririle majore legate de ea, sunt precizate într-un act oficial și solemn, numit tomos; această recunoaștere a autocefaliei de către Biserica mamă este adusă la cunoștința tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, cărora li se cere să recunoască, la rândul lor, Biserica respectivă ca Biserică autocefală soră¹⁷.

¹⁵ Ioan A. de Preda, *op. cit.*, p. 18.

¹⁶ Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română și problema unificării. Studiu de drept bisericesc*, Cluj, 1921, p. 21.

¹⁷ Ilie-Dan Ciobotea (azi Patriarhul Daniel), „Autocefalia bisericească: unitate de credință și libertate religioasă”, în *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. 1885-1985*, EIBMBOR,

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

Precum se poate constata, cu excepția celei de-a treia și a ultimei condiții, toate celelalte au fost îndeplinite. Pe de o parte, este adevărat că mitropolitul Șaguna nu a revendicat, datorită concepției sale canonice, statutul de autocefalie, însă urmașii săi, precum și ierarhii sufragani, au fost conștienți de independența lor bisericească (sau autocefalia Bisericii lor). Pe de altă parte, este adevărat că nu a fost acordat un *tomos*, în care să fie precizat statutul de autocefalie. Precum a arătat în anul 1921 Vasile Lăzărescu (semnând sub pseudonimul *Bisericanul*¹⁸),

Trebuie să remarcăm faptul că autocefalia noastră n-a fost adusă la cunoștința celorlalte Biserici surori prin însuși urzitorul ei, mitropolitul Șaguna. Desigur, acest mare ierarh, oricât a fost de liberal în concepțiile sale, când a fost vorba de a crea Bisericii sale o situație cât mai liberă nu numai sub raportul strict ecleziastic, ci și sub cel cultural-național românesc, va fi avut multe de corectat în organizația acesteia. Anunțarea aceasta, voită ori nevoită, dar întrelăsată din partea lui Șaguna, a fost îndeplinită de-abia prin al treilea mitropolit, sub Miron Romanul¹⁹.

1.4. Drepturile Mitropoliei de la Sibiu ca Biserică autocefală

Așadar, în lipsa *tomos*-ului, nu se poate afirma că Mitropolia de la Sibiu a avut o autocefalie formală. Însă următoarea întrebare care se poate pune este: a făcut această Mitropolie (sau Biserică) românească din statul ungar dualist uz de drepturile unei Biserici autocefale? Adică a deținut o autocefalie *de facto*? Revenim la același articol al actualului patriarh Daniel, în care drepturile și libertățile unei Biserici autocefale sunt sistematizate în felul următor:

a) dreptul de a avea propriul Sinod al episcopilor; acest Sinod este singura autoritate canonică pentru tot ceea ce privește organizarea vieții bisericești;

b) dreptul de a alege proprii săi episcopi și, în special, primatul său, mitropolit sau patriarh, fără a avea nevoie de o confirmare a lor de către o autoritate bisericească externă;

c) dreptul de a convoca sinoade și adunări bisericești care privesc comunitățile de sub jurisdicția sa;

d) dreptul de a întocmi și promulga legi bisericești cu valabilitate pentru toate comunitățile bisericești de sub jurisdicția sa;

e) dreptul de a înființa instanțe canonice sau tribunale bisericești în vederea reglementării disciplinei bisericești;

f) dreptul de a întreține liber relații cu alte Biserici ortodoxe autocefale și de a întreprinde acțiuni de interes comun într-o anumită regiune, precum și dreptul de

București, 1987, p. 273-274.

¹⁸ Vasile Lăzărescu care a semnat mai multe articole sub pseudonimul *Bisericanul ortodox* (<http://www.mitropolia-banatului.ro/page.php?menu=14>).

¹⁹ „Bisericanul”, „Autocefalie și autonomie bisericească”, în *Revista Teologică*, an. XI, 1921, p. 38.

Conf. Dr. Paul Brusanowski

a promova dialoguri ecumenice cu alte confesiuni creștine (desigur, nu în numele Ortodoxiei întregi);

g) dreptul de a sfinți Sfântul și Marele Mir...;

h) dreptul de a canoniza sfinți locali;

i) dreptul de a compune noi imne liturgice etc.²⁰

Analizând viața bisericească din Mitropolia ortodoxă de la Sibiu, putem afirma că aproape toate aceste drepturi au fost în uz. Mitropolia de la Sibiu a avut propriul Sinod episcopesc, apoi propriul Statut și propriile regulamente bisericești, propriile Sinoade (Adunări) eparhiale și propriile instanțe judecătorești. Ierarhii Mitropoliei de la Sibiu au fost aleși de propriile organisme bisericești, nefiind necesară decât confirmarea monarhului, nu și a întâistătorului altei Biserici autocefale.

De asemenea, conducerea Mitropoliei românești din Transilvania a întreținut relații, pe principiul egalității, cu Biserica Ortodoxă din Regatul României. Astfel în 1881 (deci înainte de recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii din Regat), principalul for administrativ al Mitropoliei (Congresul Național Bisericesc) a rugat Sinodul episcopesc (supremul for canonic și strict bisericesc) să participe la acțiunea de înnoire lingvistică a cărților de cult, pe care dorea să o întreprindă Sf. Sinod de la București²¹. Pe de altă parte, alegerile de întâistători ai celor două Biserici românești (din Vechea Românie și din Transilvania) au fost aduse la cu-

²⁰ Ilie-Dan Ciobotea (azi Patriarhul Daniel), *op. cit.*, p. 271-272.

²¹ Inițiatorul acestei cereri a fost deputatul Partenie Cosma, directorul Băncii Albina din Sibiu. Decizia CNB, deosebit de importantă pentru afirmarea conștiinței unității de neam și credință, este următoarea:

„Este știut că Sfântul Sinod din România a decis revederea și editarea cărților bisericești, care se vor tipări cu litere latine, cât și cu chirilice. După regulamentul sancționat deja, referitor la această editare, se va constitui un comitet compus din persoane competente, posedând cunoștințe teologice și lingvistice, necesare la traducerea cărților bisericești din limbile în care au fost ele scrise și din care s-au tradus în limba română, spre a putea verifica acele traduceri și a le perfecționa unde va cere trebuința... Considerând că chestiunea tipării cărților bisericești cu litere latine s-a rezolvat la noi încă mai înainte decât în România...; considerând că Biserica ortodoxă română în toate provinciile locuite de români are una și aceeași limbă, și până astăzi se folosesc de aceleași edițiuni ale cărților bisericești, procurate în trecut mai multe din patria noastră, chiar și pentru România; considerând că amendarea ce o va afla necesară comitetul editătoriu al cărților bisericești pentru România se va accepta vrând nevrând și la noi, și, presupunând că o edițiune amendată cu precauțiune și cu pricepere de lucru astăzi trebuie să fie mai perfectă decât edițiunile cele vechi, este și de dorit ca să se accepte; prin urmare este o necesitate neevitabilă, ca acel organ, care în provincia noastră mitropolitană este chemat a se îngriji de editarea cărților bisericești, nu numai să fie informat pe deplin despre schimbările ce au să intre în textul cărților, dar să și conlucre la staverirea acelora, pentru ca să nu se strecoare în Biserică înnoiri, de care el n-ar avea știre și care, nefiind poate corecte, ar deveni și stricacioase; din aceste considerente:

Sinodul arhieresc se reacearcă, ca trăgându-și informațiuni autentice despre modul cu care se intenționează în România revederea și editarea cărților bisericești cu litere latine, să-și valorizeze influența canonică la revizuirea textului; iar retipărirea cărților bisericești cu litere latine pentru

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

noștința celeilalte Biserici. Astfel, de exemplu, după ce Iosif Gheorghian a fost ales mitropolit primat al României, a anunțat acest fapt tuturor întâistătătorilor Bisericilor autocefale, printre care și mitropolitului Miron Romanul de la Sibiu, de la care a primit un răspuns de felicitare²². La fel, mitropolitul primat Conon Arămescu-Donici i-a anunțat în 1912 pe întâistătătorii Bisericilor autocefale despre alegerea sa:

Sanctității Sale Prea Fericitul Patriarh ecumenic al Constantinopolului Noua Romă. Idem celorlalți I.I. P.P. S.S. Patriarhi: al Ierusalimului, Antiohiei și Alexandriei și I.I. P.P. S.S. Arhiepiscopi și Mitropoliți ortodocși: al Petersburgului și Ladogei, Eladei, Serbiei, Muntenegrului, Carlovițului, Transilvaniei și Ungariei, Bucovinei și Dalmației, Muntelui Sinai și I.P.S. Mitropolit al Ciprului.

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Urmând vechiul obicei care este în Sfânta și Drept măritoarea Biserică de Răsărit, consfințit prin neîntreruptă urmare din partea tuturor Sfințelor Biseric Autocefale, smerenia mea, cu închinăciune întru Domnul și cu toată cea întru Hristos dragoste și venerațiune, aduce prin această scrisoare frățească, la cunoștința Înalt Prea Sfinției Voastre, cum că în urma retragerii prin demisionare (paretisis) încă de la 1 iulie anul trecut, 1911, a iubitului nostru întru Hristos confrate D.D. Athanasie Mironescu, din prea înalta vrednicie arhierescă de arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei, exarh al Plaiurilor, primat al României și președintele Sf. Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române: Prea Milostivul Dumnezeu, Care totdeauna îngrijește cu a Sa neajunsă și negrăită bunătate și înțelepciune, de Sfânta Sa Biserică de pretutindeni, prin Harul și Mila Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, voind a chema de la sfânta episcopie de Huși în această prea-înaltă vrednicie ierarhicească pe smerenia mea, au făcut ca Sf. Sinod împreună cu reprezentanții poporului și ai clerului, întruniți în Marele Colegiu Electoral, să mă aleagă în ziua de 14 februarie anul curent 1912, în locul devenit vacant prin retragerea amintitului meu predecesor [...]”²³.

De la mitropolitul ardelean Ioan Mețianu a primit următorul răspuns:

Din prețuitele litere ale I.P.S. Voastre din 1 iulie 1912, primite în zilele acestea, cu vie bucurie văzând că în urma resignării I.P.S. Dr. Athanasie Mironescu de la prea înalta demnitate de arhiepiscop și mitropolit primat al Ungrovlahiei, la glasul clerului și poporului, providența divină a chemat pe I.P.S. Voastră la aceea prea înaltă demnitate ierarhică, Vă felicit cordial și îmbrățișându-Vă cu cea întru Hristos Domnul sărutare frățească, Vă doresc din inimă deplină sănătate, tărie și putere, întru zile bune și îndelungate, pentru a conduce Biserica Domnului prin marea viforoasă a vieții la limanul mântuirii. [...] Și tot așa de mult mai doresc de

bisericile din provincia noastră mitropolitană să o efectueze în textul astfel staverit și cu ortografia adoptată acolo” (*Protocolul Congresului Național Bisericesc*, Sibiu, 1881, conclud 28, p. 21-22).

²² „Acte oficiale”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XVIII, 1894, nr. 1, p. 1-2.

²³ „Acte oficiale”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXVI, 1912, nr. 8, p. 729-730.

Conf. Dr. Paul Brusanowski

a păstra și cultiva și legătura duhovnicească a dragostei frățești cu I.P.S. Voastră, pentru ca darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi toți și pentru ca într-un gând să preamărim și să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită²⁴.

Din toate drepturile unei Biserici autocefale, enumerate mai sus, nu au fost aplicate în Mitropolia transilvană decât două: purtarea de dialoguri ecumenice cu alte Biserici și canonizarea de sfinți locali. În privința primei chestiuni, trebuie remarcat faptul că, până în 1925, relațiile și dialogurile ecumenice au fost necunoscute; în aceste condiții, principiile stabilite de Șaguna în dreptul său canonic cu privire la relațiile dintre diferitele confesiuni creștine (prezentate mai sus) au fost deosebit de moderne, reînnoitorul Mitropoliei românești din Transilvania putând fi considerat drept primul teolog român cu preocupări ecumeniste. Iar în privința celei de-a doua chestiuni, a canonizării de sfinți locali, trebuie menționat că, în epoca modernă și contemporană, niciuna din Bisericile românești (din Vechea Românie, Transilvania și Bucovina) nu au făcut uz de acest drept. Abia în 1950 au fost săvârșite noi canonizări de sfinți.

1.5. Problema sfințirii Marelui Mir

O altă problemă interesantă legată de statutul de autocefalie al Mitropoliei sibiene este cea a sfințirii Sfântului și Marelui Mir. Dată fiind importanța acordată deciziei Sf. Sinod de la București de a sfinți Mirul la București, fără permisiunea Patriarhiei ecumenice, la 25 martie 1882, se pune întrebarea: Sfințitu-s-a oare la Sibiu Mirul?

Precum am arătat mai sus, mitropolitul Miron Romanul este primul întâistătător al Mitropoliei sibiene care a anunțat celorlalte Biserici Ortodoxe statutul autocefal al Bisericii sale. Tot din timpul mitropolitului Miron Romanul avem și știrea sigură despre sfințirea Marelui Mir în Mitropolia românească de la Sibiu. În revista *Telegraful Român* din 7/19 aprilie 1884 aflăm, la rubrica „Varietăți”, următoarea știre:

După Sfânta Liturghie din Joia mare, Excelența Sa Pr. Arhiepiscop și Mitropolit Miron Romanul a săvârșit sfințirea Sfântului Mir, asistat de părintele protosinghel Nicanor Frateșiu, asesorii consistoriali Zaharia Boiu și Moise Lazăr; pr. Dumitru Cunțan, profesor de cântări, pr. Ioan Ghibu, profesor seminarial și diaconul ceremonial²⁵.

Conceptia generală de azi este că una din prerogativele Bisericilor autocefale este sfințirea Marelui Mir în cadrul respectivei Biserici de către soborul de episcopi:

²⁴ „Acte oficiale”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXVII, 1913, nr. 3, p. 222-223.

²⁵ „Sfințire de Mir”, în *Telegraful Român*, an. XXXII, 7/19 aprilie 1884, p. 3.

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

Sfințirea Sf. Mir este prerogativa Bisericii autocefale, fiind deci sfințit de episcopii respectivei Biserici Ortodoxe autocefale, în frunte cu întâistătorul ei (patriarh, arhiepiscop, mitropolit)... Săvârșitorul Tainei Mirungerii este episcopul și preotul. Numai sfințirea Mirului este rezervată celui dintâi, mai exact Sinodului episcopilor Bisericii Ortodoxe autocefale²⁶.

Tocmai datorită existenței acestei concepții, încă înainte de recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (din Vechea Românie) de către Patriarhia ecumenică, Sf. Sinod de la București a decis sfințirea Sfântului și Mare-lui Mir (25 martie 1882), fără încuviințarea prealabilă a Patriarhiei²⁷. Prin aceasta, ierarhii Bisericii românești de la București, dorind să demonstreze că pot îndeplini criteriile pentru autocefalie instituite de Patriarhia ecumenică, au acceptat intrinsec punctul de vedere al acesteia. Însă acest punct de vedere nu corespundea defel tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe.

De fapt, nici chiar Patriarhia ecumenică nu a acceptat ideea că o Biserică autocefală ar trebui să aibă dreptul să sfințească singură Marele Mir. Tocmai de aceea, ea a acordat statutul de autocefalie pentru Biserica Ortodoxă Sârbă (de la Belgrad) în anul 1879 doar cu condiția ca aceasta să ceară și în continuare Sfântul și Marele Mir de la Fanar²⁸. Punerea acestei condiții restrictive trebuie să ne determine să credem că prin actul din 1879 nu a fost acordat un statut de autocefalie, ci doar de autonomie pentru Biserica Ortodoxă Sârbă din Regatul sârbesc? Nicidecum! Condiția impusă de Sinodul patriarhal de la Constantinopol Bisericii sârbești a fost un abuz, izvorât dintr-o revendicare fără nicio bază canonică.

Într-adevăr, pretenția de a se sfinți Sfântul și Marele Mir doar la Constantinopol a contravenit tradiției canonice și liturgice a Bisericii Ortodoxe, dat fiind faptul că prin can. 6 Cartagina s-a considerat suficient ca episcopul să sfințească Mirul²⁹.

La administrarea Sf. Taine a Mirungerii se folosește Sfântul și Marele Mir, a cărui sfințire este rezervată episcopului (can. 6 Cart.), dar obiceiul a schimbat această rânduială canonică (sub. n.), cu aceea că dreptul de a sfinți Marele Mir este rezervat numai întâistătorilor Bisericii autocefale sau altor ierarhi de grad superior; ca mitropoliți sau episcopi, cărora li s-a recunoscut sau conferit acest drept în chip de privilegiu. Într-o vreme, patriarhul ecumenic a încercat să-și rezerve acest drept pentru întreaga Biserică Ortodoxă³⁰.

²⁶ Dumitru Radu, „Taina Mirungerii”, în *Îndrumări misionare*, EIBMBOR, București, 1986, p. 525-526.

²⁷ Nicolae Șerbănescu, „Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului 1885 – 25 aprilie – 1985”, în *Centenarul autocefaliei...*, p. 117; Nicolae Dură, „Sfințirea Sfântului și Mare-lui Mir în Biserica Ortodoxă Română, secolele XVI-XIX”, în *Centenarul autocefaliei...*, p. 430-431.

²⁸ Alois Hudal, *op. cit.*, p. 30.

²⁹ Ioan Nicolae Floca, *Canoanele...*, p. 230; Nicolae Dură, *op. cit.*, p. 418.

³⁰ Ioan Nicolae Floca, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, EIBMBOR, 1990, p. 35.

Conf. Dr. Paul Brusanowski

Însă acest nou obicei nu a fost cunoscut în Mitropolia de Carloviț, unde chiar și episcopii sufragani săvârșeau sfințirea Mirului. Astfel, în timpul sedisvacanței episcopale de la Sibiu (1796-1811), Consistoriul eparhial din Ardeal procura Sf. Mir de la Arad, existând posibilitatea ca să-l procure și de la Carloviț³¹. După instalarea lui Vasile Moga, Sf. Mir nu a mai fost cerut de la alt centru eparhial, ci sfințit chiar la Sibiu de către episcop. Astfel, la 15 noiembrie 1822, episcopul Vasile Moga a făcut apel la toate parohiile să trimită câte 1 zlot (florin), spre a procura de la farmacie (*potecă*) untdelemn și plante aromate pentru prepararea și apoi sfințirea Mirului³².

Probabil că și Andrei Șaguna a sfințit Mirul la centrul său eparhial, dat fiind faptul că în Compendiul său de drept canonic l-a considerat pe episcopul eparhial în drept să sfințească Mirul:

Misterul (Taina – n.n.) ungerii cu Sf. Mir după canonul Bisericii noastre are doi miniștri: unul este ministrul întocmitor, iar celălalt săvârșitor. Acela (ministrul întocmitor – n.n.) este episcopul eparhial care este dator să întocmească Sf. Mir după ritual, începând în Miercurea Mare și fiind (sfârșind – n.n.) în Joia Mare, ca apoi după Liturghie să-l poată sfinți și împărți pe seama bisericilor parohiale. Episcopul mai este dator a-și procura toate acele aromate din care constă Sf. Mir, după tradiția veche ierarhică. Ministrul săvârșitor al Misterului acestuia este parohul legiuit; de aceea, parohul să poarte grijă ca Sf. Crismă nicicând să nu-i lipsească și să o păstreze într-un vas mic de argint pe Masa Altarului³³.

Ulterior, primul manual de Teologie liturgică în limba română a prevăzut că ierarhul avea îndatorirea să sfințească Mirul pentru eparhia sa³⁴.

Așadar, s-ar cuveni să renunțăm la acceptarea și repetarea tezei Patriarhiei ecumenice care, pentru a-și afirma întâietatea în interiorul lumii ortodoxe, a reven- dicat de-a lungul veacurilor dreptul exclusiv de a sfinți Sfântul și Marele Mir, ori de a acorda acest drept altor Biserici Ortodoxe locale.

³¹ În data de 10 februarie 1804, vicarul Consistoriului de la Sibiu a anunțat Guberniul ardelean că a trimis un preot cu vasul necesar la Arad pentru a aduce Sf. Mir. Știind că acesta nu trebuia plătit (din principiu), a întrebat totuși episcopia arădeană de prețul pe care ar dori aceasta să-l primească. Răspunsul sosit de la Arad a fost destul de evaziv, lăsând prețul la aprecierea sibienilor. Aceștia au dorit însă ca arădenii să fixeze prețul, pentru a fi lucrurile clare. La un moment dat, episcopul arădean Pavel Avacumovici s-a arătat de acord dacă ar primi în schimbul Mirului doi cai. Acest preț li s-a părut sibienilor prea mare, amenințând că ar putea lua Mirul de la Carloviț (unde se aflau doi diaconi pentru hirotonie). Atunci, episcopul Avacumovici s-a declarat mulțumit cu suma de 54 fl. Aceasta a fost recuperată de Consistoriul sibian de la protopopi (Matei Voileanu, *Momente din viața bisericască a românilor ortodocși din Transilvania. 1780-1787*, Sibiu, 1902, p. 16).

³² Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, vol. II, Sibiu, 1897, p. 192.

³³ Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 48.

³⁴ Mitrofanovici, T. Tarnavski, N. Cotlarciuc, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 762-766 (unde este descrisă Rânduiala Sfințirii Mirului).

2. Sinodul episcopesc din 11-15 septembrie 1864 și aplicarea principiului etnic în constituirea Bisericii autocefale românești din Transilvania și Ungaria

Reînființarea Mitropoliei transilvane a constituit un punct de cotitură în istoria Bisericii Ortodoxe, deoarece, pentru prima oară, pe teritoriul aceleiași unități statale (Imperiul habsburgic, apoi Regatul Ungariei din epoca dualistă) au fost înființate două Biserici Ortodoxe de sine stătătoare, cu ierarhii diferite și cu teritorii suprapuse: Mitropolia ortodoxă sârbă de la Carloviț și cea românească de la Sibiu. Teritoriul suprapus a fost Banatul și anumite zone de sud ale eparhiei Aradului. Delimitarea parohiilor de pe teritoriul suprapus geografic s-a realizat pe baza principiului etnic. Iar în localitățile în care nu exista decât o singură parohie mixtă, cu credincioși de ambele naționalități (română și sârbă) s-a recurs la constituirea a două parohii diferite, fiecare din ele supuse Mitropoliei naționale.

Decizia „separării” sau „despărțirii ierarhice”, cum a fost cunoscut procesul de constituire a celor două Mitropolii pe un teritoriu geografic suprapus, a fost decis de un al doilea Sinod episcopesc al Mitropoliei de Carloviț (11-15 septembrie 1864). Cu acest prilej s-a convenit ca toată dieceza Aradului, precum și protopopiatele curat sau preponderent românești din diecezele Timișoarei și Vârșetului să revină Mitropoliei române. Urma doar ca, în cadrul întâlnirilor următoare să se întocmească o situație clară cu privire la parohiile curat românești, cele curat sârbești, precum și cele mixte, pentru stabilirea arondării eparhiilor românești de Arad și Caransebeș³⁵.

La 8/20 februarie 1865 a avut loc o *Conferință* a clericilor și laicilor români de frunte, care a stabilit revendicările teritoriale ale părții românești, pe baza unui tabel. Aceasta a considerat că cele două eparhii sufragane de Arad și Caransebeș trebuiau să primească 453 comune, în timp ce în cele două episcopii ale Mitropoliei sârbești să rămână 88 de comune curat sârbești³⁶.

³⁵ *Acte oficiale...*, p. 15-22.

³⁶ *Ibidem*, p. 23-34 (Protocolul Conferinței) și p. 94-112 („Proiectul de program” vizând noua arondare). Tabelul prezenta structura populației din cele două eparhii mixte și modul separării ierarhice. Din cele 16 protopopiate ale celor două eparhii, opt erau curat românești, patru erau cu majoritate românească, iar celelalte patru au fost majoritar sârbești. Concret, din cele zece protopopiate ale eparhiei Timișoarei (Timișoara, Ciacova, Lipova, Făget, Hașiaș, Jebel, Cianadu, Panciova, Becicherecul Mic și Chichinda Mare), patru erau curat românești (Lipova, Făget, Hașiaș și Jebel), două erau preponderent românești (Timișoara și Ciacova), celelalte fiind curat sau preponderent sârbești. Apoi, din cele șase protopopiate din eparhia Vârșet (Vârșet, Palanca, Caransebeș, Mehadia, Varadia și Lugoj), patru erau curat românești (Caransebeș, Mehadia, Varadia și Lugoj), două preponderent românești (Vârșet și Palanca). În ceea ce privește comunele, 422 au fost considerate curat românești și 11 comune majoritar românești; 20 de comune nu au fost definite din punct de vedere național (deci Mitropolia românească considera că trebuia să primească 453 comune, în timp ce cele două episcopii ale Mitropoliei sârbești ar fi trebuit să rămână cu 88 de comune curat sârbești, cinci preponderent sârbești, iar opt comune de naționalitate nedefinită, în total 101 comune).

Marea problemă a constat în faptul că nu a existat unanimitate între români și sârbi în ceea ce privește caracterul etnic al anumitor parohii. Partea sârbească nu a acceptat punctul de vedere al comisiei române. Drept urmare, a permis trecerea sub ierarhia românească a unui număr mai mic de comune bisericești decât cel revendicat de partea română. Majoritatea „comunelor mestecate” au fost considerate și pe mai departe parohii sârbești³⁷. 57 de parohii revendicate în 1865 de partea română se mai aflau încă în 1880 sub jurisdicția Mitropoliei sârbe de Carloviț.

Motivele pot fi ușor de înțeles. Nu se puna doar problema averilor din parohiile mixte, care trebuiau împărțite, ci și soarta preoților. Numeroase parohii, chiar și românești, avuseseră preoți sârbi. Aceștia au rămas, prin trecerea parohiilor în Mitropolia românească, fără loc de muncă. De pildă, în întreaga Mitropolie sârbă existau, în 1870, un număr de 627 de parohii (cu 729 de preoți și 38 de vicari). Drept aceea, Congresul Național Bisericesc sârbesc a decis suspendarea provizorie a cursurilor Seminarului de la Carloviț. Astfel, între anii 1870-1875 nu au mai fost primiți candidați la acest Seminar (dacă în 1869 avea 53 de elevi, în 1872 mai rămăseseră doar 9)³⁸.

În aceste condiții, procesul separării ierarhice a fost deosebit de dificil și de lungă durată, partea sârbească trăgându-se cât a putut rezolvarea disputelor. CNB al Mitropoliei românești a decis în 1868 constituirea unei *Delegații congresuale* care să poarte negocieri cu partea sârbească pentru soluționarea cazurilor de parohii în litigiu³⁹. Abia în anul 1871, părțile română și sârbă au ajuns la întocmirea unei *Învoielii* cu privire la separarea ierarhică, cuprinzând următoarele puncte:

1. Obiectul *Învoielii* îl constituia doar comunele aflate în diecezele, de atunci, ale *Aradului*, *Timișoarei* și *Vârșetului*, de pe teritoriul Mitropoliei de Carloviț;
2. Drept *comune amestecate* (mixte) se înțelegeau doar acele parohii pe teritoriul cărora națiunea minoritară deținea cel puțin 100 de suflete;
3. Națiunea minoritară avea dreptul să ceară trecerea sau rămânerea sub jurisdicția uneia dintre Mitropolii, urmată apoi de împărțirea echitabilă a averii bisericești;
4. Cererea uneia dintre părți trebuia să se înlăptuiască imediat, după modalitatea descrisă în continuare;

³⁷ Astfel, o conscripție a Mitropoliei de Carloviț, publicată în anul 1880, a menționat un număr de 84 comune/116 parohii în eparhia Timișoarei (repartizate astfel pe protopopiate: 24/30 în Arad, 28/33 în Timișoara, 17/30 în Kikinda, 15/23 în Becicherec), respectiv 74 comune/106 parohii în eparhia Vârșetului (anume 24/31 în Vârșet, 27/34 în Biserica Albă, 23/41 în Panciovo), deci în total 158 de comune/222 de parohii (Emilian Edler von Radici, *Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Partikularkirchen in Österreich-Ungarn, Serbien und Rumänien. I. Die Verfassung der orthodox-serbischen Partikularkirche von Karlovitz*, Praga, 1880, p. 214-219).

³⁸ Johann Schwicker, *Statistik des Königreichs Ungarn. Nach den neuesten Quellen bearbeitet*, Stuttgart, 1877, p. 600-602.

³⁹ *Protocolul Congresului Național Bisericesc*, Sibiu, 1868, conclus 222, p. 102.

5. Minoritatea etnică dintr-o comună bisericească se putea constitui în parohie distinctă și de sine stătătoare doar dacă deținea mijloacele materiale necesare; în caz contrar, se putea afilia la altă parohie conațională;

6. În privința averii comunale bisericești, era stabilită următoarea înțelegere: a) Proprietatea exclusivă a unei părți, recunoscută de ambele părți, rămânea proprietatea acelei părți, fără a se împărți cu cealaltă; b) Proprietățile comune mobile și imobile aveau să fie împărțite după următoarea *învoială*;

7. Dacă exista una sau două sesii parohiale, împărțirea se făcea în mod egal; dacă erau mai multe sesii, împărțirea se făcea cât mai echitabil;

8. Cărțile liturgice erau împărțite în funcție de limba în care erau redactate. Restul obiectelor bisericești erau împărțite în funcție de proporția credincioșilor, în natură sau prin despăgubire;

9. Lăcașul bisericesc revenea părții majoritare, cu „desdăunarea” părții minoritare. Despăgubirea se făcea în bani, în funcție de proporția credincioșilor, termenul de „solvire” fiind de maximum cinci ani. *Suma de despăgubire era garantată de averea tuturor credincioșilor „majori de parte bărbătească” ai părții obligată la despăgubire.* Prin urmare, toți credincioșii luau datoria asupra lor, în înțelegere concretă din fiecare localitate în cauză figurând numele fiecăruia;

10. Până la plata despăgubirii, biserica urma să fie folosită de ambele comunități, alternativ, în mod egal și în limba ambelor comunități;

11. După despărțire, fiecare parte urma să primească un preot al său propriu. Dacă, în urma împărțirii, rămânea vreun preot fără oficiu, ierarhia era datoare să se ocupe de repartizarea și întreținerea sa;

12. După despărțire, fiecare parte constituia o comunitate bisericească (parohie), cu statutul, administrația și averea ei;

13. Despărțirea ierarhică era deplină numai după terminarea despărțirii legale;

14. La cererea de despărțire ierarhică se lua în considerare cererea doar a majorității credincioșilor conaționali, cu vârsta peste 20 de ani;

15. Pentru realizarea despărțirii ierarhice a comunelor prevăzute la punctul I, era obligatoriu să se constituie în comunele mixte *comisii amestecate*, alcătuite din câte doi reprezentanți ai fiecărei națiuni, la care se adăuga un reprezentant al autorităților politice;

16. În cazul căderii la învoială, se întocmea câte un protocol în ambele limbi și se înainta celor două *Delegațiuni congresuale*. Acestea urmau apoi să sancționeze Înțelegerea;

17. În caz de neînțelegere erau întocmite protocoale, acestea fiind folosite în demersurile ulterioare;

18. În continuare, în caz de neînțelegere, comisia urma să fie datoare să mai încerce încă o dată realizarea unei înțelegeri și să atenționeze părțile de posibilitatea înaintării cazului înaintea justiției;

Conf. Dr. Paul Brusanowski

19. Comisiile de „împăcăciune” aveau să se constituie în cel mai scurt timp, adică până la 1 septembrie 1871, împăcarea terminându-se, cel târziu, la sfârșitul lunii februarie 1872 (Prin urmare, acest paragraf fixa drept termen limită pentru cererile de despărțire ierarhică sfârșitul lunii februarie 1872, cererile ulterioare nemaiputând fi luate în considerare!!);

20. În final, era adresată cererea către împărat de a se fixa instanțele de judecată, pentru cazurile în litigiu:

Delegațiunile se învoiesc între sine ca, din ambele părți să se subștearnă Maiestății Sale rugarea: Să binevoiască a delega ca judeciu de pertractare în aceste cauze, tribunalul regiului din Pesta, pentru provincie, iar pentru confiniul militar, tribunalul militar c.r. din Timișoara⁴⁰.

Deși se fixase ca termen al separației ierarhice sfârșitul lunii februarie a anului 1872, totuși în 1875 se rezolvaseră doar cazurile din cinci parohii, în timp ce în nouă comune erau în curs procesele la diferitele instanțe judiciare ale Ungariei⁴¹. Dat fiind faptul că se depășise termenul, sârbii au refuzat să mai discute noi cereri de revendicare din partea Mitropoliei și a eparhiilor sufragane românești.

Acestea din urmă (în special eparhia Caransebeșului) se aflau în plin proces de organizare, astfel că problema separării din parohiile mixte a ieșit din centrul atenției până în jurul anului 1886. Începând cu acest an, în fiecare sesiune a CNB de la Sibiu s-a analizat situația separării ierarhice și a parohiilor din interiorul Mitropoliei de Carloviț, în care românii erau în număr suficient de mare încât să poată înființa o parohie nouă, care să intre apoi în cadrul Mitropoliei românești. Este uimitoare tenacitatea fruntașilor ortodocși români: mai întâi autoritățile mitropolitane românești organizau vizite pe teren, pentru a se inventaria sufletele de creștini ortodocși români în parohiile (din Banatul de Vest) aflate încă în Mitropolia de Carloviț; apoi, în al doilea rând, era analizată situația financiară a parohienilor români, pentru a se stabili în ce măsură aceștia puteau susține financiar un proces de constituire a unei parohii românești noi și cât de consistent ar fi trebuit să fie ajutorul material acordat lor de autoritățile bisericesti eparhiale și mitropolitane românești)⁴²; în al treilea rând, pas cu pas, au fost intentate procese în tot mai multe localități, pentru constituirea de noi parohii românești. Desigur că toate

⁴⁰ *Protocolul ședințelor extraordinare ținute din partea Sinodului eparhial al Diecezei romane greco-orientale din Arad din anul 1871, Anexa 1, p. 32.*

⁴¹ *Protocolul ședințelor ținute din partea Sinodului eparhial al Diecezei romane greco-orientale din Arad din anul 1875, conclus 55, p. 17.*

⁴² Astfel, la CNB din 1895 se arăta că existau „15-20 de comune cunoscute, cu un număr aproximativ de 20.000 de suflete, în care e necesar a se face despărțirea românilor de sârbi, unde însă până acum nu s-a făcut nici o încercare, din lipsă de oameni apti” (*Protocolul Congresului...*, 1895, conclus 108, p. 79).

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

cercetările de teren erau săvârșite cvasi-clandestin, pentru a nu fi împiedicate de sârbi; aceștia îi denunțau pe români la autoritățile maghiare că atentau la ordinea și liniștea publică⁴³. Rezultatele strădaniilor frunțașilor români au fost pe măsură, astfel că în 1900 se relata în cadrul CNB de la Sibiu că

adevăratul câștig pentru Biserică este că am scos din ierarhia sârbească minimum 20.000 de suflete române, care cu mândrie se zic români și-și fac rugăciunile în limba română, cultivând în tihnă și neconturbați de nimeni datinile strămoșești în strămoșeasca Biserică⁴⁴.

Procesele au continuat până în anii Primului Război Mondial. La moartea mitropolitului Ioan Mețianu, frunțașii CNB de la Sibiu au elogiât activitatea acestuia (ca episcop de Arad, apoi mitropolit la Sibiu) pentru realizarea separării ierarhice:

Munca aceasta începută și continuată cu o energie rară și abnegațiune lăudabilă a și fost încoronată cu cele mai splendide rezultate, astfel că credincioșii Bisericii noastre s-au sporit cu peste 70.000 suflete, iar averile celor două dieceze sufragane și a comunelor noastre bisericesti s-au sporit în mod însemnat⁴⁵.

Acțiunea de separare ierarhică a fost mult timp una singulară în istoria Ortodoxiei. Un fapt oarecum similar a fost realizat în anul 1870, când printr-o decizie a Porții otomane a fost instituit Exarhatul ortodox bulgar din Balcani. Deși la baza acestuia s-a aflat tot principiul etnic (național – al creării unei Biserici autocefale bulgare), totuși nou-constituitului exarhat i-au fost supuse eparhii din teritorii geografice compacte, chiar cu populație nebulgară (de exemplu: Niș și Piroto, cedate în 1878 Serbiei; apoi eparhii din Macedonia, cedate tot Serbiei în 1913). Nu a existat nici separație etnică în parohii și nici ierarhii suprapuse pe același teritoriu geografic (doar în opt eparhii din actuala Grecia de Nord și din Tracia turcească, subordonate Patriarhiei ecumenice, s-a permis activitatea unor clerici bulgari pentru credincioșii de naționalitate bulgară). Drept urmare, în anul 1872, Sinodul patriarhal de la Constantinopol a aruncat anatema asupra Bisericii Bulgare, acuzând-o de „păcatul filetismului” (schisma a fost ridicată abia în anul 1945).

⁴³ Astfel, în cadrul CNB din 1897 s-a afirmat: „Sârbii, însă, păzesc cu toată îngrijirea, ca acei oameni să nu li se ia din mână, și dacă simțesc pe cineva că se interesează de ei în direcțiunea de a-i despărți ierarhicește, îndată fac arătare și la dirigătoriile inferioare politice direct și la ministeriu, pe calea episcopatelor lor, încât de multe ori abia ne putem apropia de ai noștri. Sârbii în nici un caz, fie cauza românilor cât de dreaptă și evidentă, fiindcă sunt în posesiune, nu vor recunoaște de bunăvoie dreptul românilor. Cu toate acestea, delegațiunea e ocupată în continuu cu căutarea de oameni harnici în respectivele ținuturi, căci cea mai mare greutate este a pune pe oamenii noștri din respectivele comune să ceară ei de la delegațiune separarea lor de sârbi” (*Protocolul Congresului...*, 1897, Anexa L, p. 161-162).

⁴⁴ *Protocolul Congresului...*, 1900, Anexa L, p. 171.

⁴⁵ *Protocolul Congresului...*, 1916, Anexa I, p. 194.

Conf. Dr. Paul Bruszanowski

În perioada postbelică, odată cu apariția comunităților ortodoxe din Diaspora, acestea au acceptat să coexiste împreună, pe aceleași teritoriu, sub conducerea unor ierarhii ortodoxe paralele (pe criterii etnice), ba chiar și cu condiția existenței mai multor episcopi ortodocși, de diferite naționalități, în aceleași orașe. Cu alte cuvinte, modelul șagunian de interpretare a can. 34 apostolic a fost acceptat și aplicat de comunitățile ortodoxe din Diasporă⁴⁶.

3. Renunțarea la autocefalia Bisericii Ortodoxe din Transilvania în cadrul procesului de unificare bisericească din România Mare (1919-1925)

În anul 1918, s-au regăsit în România Mare patru Biserici ortodoxe provinciale românești:

Bisericile românești ortodoxe, în situația de azi, sunt patru la număr: în Regat, la noi (adică în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – n.n.), în Basarabia și Bucovina, avându-și fiecare organizația sa particulară mult-puțin deosebitoare⁴⁷.

Dintre aceste patru organizații bisericești, trei constituiau Biserici Autocefale (cele din Transilvania și Bucovina, cu autocefalie *de facto*, și cea din Vechiul Regat, cu autocefalie *formală*, recunoscută de Sinodul patriarhal de la Constantinopol), în timp ce viața bisericească a românilor basarabeni se desfășura în cadrele unei eparhii a Bisericii Ortodoxe Ruse, cu sediul la Chișinău, înființată în 1813, după anexarea acestei provincii de Imperiul Rus.

Între anii 1919-1925 s-au desfășurat tratativele de unificare a acestor patru Biserici provinciale. Cele din Transilvania și din Bucovina au renunțat la statutul lor de Biserici autocefale, fapt precizat de către episcopul Nicolae Bălan (pentru Biserica ardeleană) în ședința Sf. Sinod de la București din 18 noiembrie 1921:

Biserica din Ardeal a fost autocefală și autonomă înainte de unirea națională. Ca atare, și-a avut organele sale de conducere și a servit ca factor principal pentru unirea neamului românesc. Acum, prin Legea de unificare ea renunță la autocefalia ei. Unirea ei cu Biserica din Vechiul Regat a fost declarată la Congresul preoților ardeleni din martie 1919 și la Sinodul episcopesc ardelean din aprilie 1919⁴⁸.

⁴⁶ Cu atât mai mult intrigă faptul că Biserica Ortodoxă Sârbă refuză recunoașterea pe teritoriul Banatului sârbesc a unei episcopii românești, aducând ca argument tocmai can. 34 apostolic. Deși Legea românească a cultelor din 2006 recunoaște existența pe teritoriul României a două Biserici Ortodoxe (BOR și Episcopia Sârbă de Timișoara), partea sârbă refuză reciprocitatea, impunând părții române ca Episcopia Dacia Felix (din Patriarhia Română, pentru teritoriile cu populație românească ortodoxă din Serbia) să aibă reședința la Deta, pe partea românească a graniței.

⁴⁷ Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o Singură Biserică și raportul acestei Biserici cu Statul*, Arad, 1919, p. 9.

⁴⁸ Arhiva Bibliotecii Mitropolitane Sibiu, fond Mateiu, doc. 551, fila. 22. Se remarcă ambii termeni: autocefal (în raport cu celelalte Biserici Ortodoxe) și autonom (în raport cu autoritatea de Stat, cf. concepției mitropolitului Șaguna).

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

În același timp, tot după 1918, s-au reunit în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (după 1929, Iugoslavia) trei Biserici autocefale (din Vechiul Regat al Serbiei, Carloviț și Muntenegru), precum cea autonomă din Bosnia-Herțegovina, apoi două eparhii care se aflaseră în cadrul Mitropoliei Bucovinei și Dalmației. Mitropolitul Bucovinei, Vladimir de Repta, și-a dat acordul, la 22 noiembrie 1919, ca cele două episcopii dalmate să părăsească „provincia mitropolitană” a Bucovinei și Dalmației, astfel ca să se poată integra în Biserica Ortodoxă Sârbă din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor; acest acord a fost transmis Bisericii Sârbești prin șeful Legației Serbiei la București⁴⁹. Apoi, Sinodul Patriarhiei ecumenice și-a dat acordul ca episcopiile sârbești care se aflaseră până la Primul Război Mondial sub jurisdicția sa să se unească cu „Bisericile autocefale ale Serbiei, Muntenegrului și Carlovițului” (la 19 martie 1920)⁵⁰. Ca despăgubire pentru cedarea acestor eparhii, a primit de la statul iugoslav suma de 1,5 mil. franci⁵¹. În acest fel, a fost constituită Biserica Ortodoxă Sârbă, ridicată la rang de Patriarhat în anul 1920.

La fel și în România Mare, Sf. Sinod de la București a decis la 4 februarie 1925 ridicarea BOR la rang de Patriarhat. Noua ordine canonică a Bisericii Românești a fost anunțată Bisericii Ortodoxe surori printr-o scrisoare irenică a Sf. Sinod românesc, din 12 martie 1925, în care au fost enumerate și motivațiile existente, printre care s-a aflat, pe un loc nu puțin important, reunificarea a trei Biserici autocefale:

Dublându-se teritoriul României, Biserica Ortodoxă Română a crescut și ea și s-a întărit. Numărul eparhiilor s-au ridicat de la 8 la 18, între care și 5 Mitropolii mari, cu un număr mare de credincioși, având la un loc o populație ortodoxă românească de 14 mil. de credincioși... În această nouă situație trebuie să se determine și rangul ce se cuvine în viața bisericească a statului a capului ierarhic al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Ungrovlahiei, întrucât, în calitatea sa de până acum, nu mai corespunde nici situației actuale a Bisericii noastre, și nici tradițiilor de organizare din Bisericile Ortodoxe. Într-adevăr, prin unirea de la 1918, celor două organizații mitropolitane din țara cea veche li s-au adăugat alte trei: Mitropolia, fostă odinioară a românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania, acum a Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, Mitropolie asupra căreia avea drept de jurisdicție bisericească încă de la fondarea scaunului său mitropolitul Ungrovlahiei, ca exarh al plaiurilor; 2. Mitropolia Bucovinei și 3. Arhiepiscopia Basarabiei... Cu excepția Arhiepiscopiei Basarabiei, care făcea parte din Biserica rusească, acele două Mitropolii mai sus amintite, aceea a Ardealului

⁴⁹ Gh. Arghiropol, „Administrația eparhială din Bucovina între 1775-1918”, în *Candela*, an LVII, 1946, *Adaos*, p. XXXXIV.

⁵⁰ http://www.vuksanovic.com/vuksanovic_alt/montenegro_geschichte_02.php (acces 22 martie 2010).

⁵¹ Alois Hudal, *op. cit.*, p. 82.

Conf. Dr. Paul Brusanowski

și aceea a Bucovinei, au intrat în unitatea română ca Biserici autocefale. Reunirea lor într-o singură organizație bisericească, de caracter național, dă acestei organizații o importanță deosebită, ce trebuie învederată și în noua ordine ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române... Clerul și poporul drept credincios român, mergând pe urmele sfinților și de Dumnezeu purtătorilor părinți care în sinoade au consacrat vrednicia patriarhală, este convins și apreciază că ridicarea Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungrovlahiei, în calitatea sa de Primat al României, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, este o necesitate a noii organizări bisericești, reclamată de situația Bisericii în lăuntru Statului român și de situația acestuia între celelalte state ortodoxe, ca unul ce are, cu excepția Rusiei, cel mai mare număr de credincioși ortodocși⁵².

*

La sfârșitul analizei istorice efectuate și publicate în numerele 1-3 ale *Revisitei Teologice* din anul 2010, considerăm că pot fi trasate următoarele concluzii:

1. Lucrările de drept canonic ortodox de până la 1918, redactate atât de canoniști ortodocși, cât și de cei catolici, prezintă o altă structură a Bisericilor autocefale decât cea existentă în zilele noastre. Astfel, în aceste lucrări apar, pentru teritoriul de sud-est al Europei, alături de Patriarhia ecumenică și Biserica Greciei, încă trei Biserici autocefale sârbești (din Ungaria – Mitropolia de Carloviț; Serbia – Mitropolia de Belgrad, Muntenegru – Mitropolia de Cetinje), o Biserică autonomă sârbească (din Bosnia-Herțegovina, provincie anexată de Imperiul Austro-Ungar, dar subordonată eclezial Patriarhiei ecumenice) și trei Biserici autocefale românești (din Ungaria – Mitropolia de la Sibiu; România – cu sediul la București și cu două mitropolii, conduse de un primat; Austria – cu centrul în Bucovina, dar cu două eparhii sufragane de limbă sârbă, în Dalmația). După reconfigurarea politică a frontierelor din Sud-estul Europei (la sfârșitul Primului Război Mondial), s-a realizat unificarea celor trei Biserici autocefale sârbești (și a celei autonome), precum și a celor trei Biserici autocefale românești, constituindu-se Patriarhia Ortodoxă Sârbă (1920) și cea Română (1925).

2. Din cele șase Biserici sârbești și românești, considerate înainte de 1918 drept autocefale (și prin unirea cărora a fost justificată înființarea celor două Patriarhii), doar una ar fi îndeplinit întru totul condițiile actuale ale statutului canonic de autocefalie: Biserica Ortodoxă Română din vechiul Regat al României. Doar aceasta a dobândit de la Biserica mamă un *tomos*, prin care s-a acordat o autocefalie necondiționată. Biserica Sârbă de la Belgrad a primit un *tomos* cu o autocefalie condiționată (fiind obligată să primească Sfântul și Marele Mir din Fanar). Celelalte Biserici considerate autocefale (Muntenegru, Carloviț, Sibiu și Bucovina-

⁵² Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, 1925, p. 121 ș.u.

Statutul canonic al Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei între 1864-1925

Dalmația) nu ar fi putut prezenta un *tomos* al autocefaliei. Pe de altă parte, a doua comunitate eclezială din Sud-Estul Europei, care ar fi putut demonstra întru totul legalitatea statutului ei canonic, ar fi fost Biserica autonomă din Bosnia-Herțegovina, dat fiind faptul că autonomia ei bisericească față de Patriarhia ecumenică a fost stabilită în urma unui concordat dintre Imperiul Austro-Ungar și Patriarhia de Constantinopol (semnat pe cale diplomatică, în 1880);

3. Dat fiind faptul că, în pofida tuturor posibilelor observații formale care ar putea fi aduse astăzi, totuși toate cele șase Biserici mai sus pomenite au fost considerate autocefale, putem să concluzionăm că înainte de 1918 nu s-a făcut o deosebire între o *autocefalie formală* și o *autocefalie de facto*. Bisericiile din Monarhia austro-ungară (inclusiv Biserica Ortodoxă Română din Ungaria și Transilvania, cu reședința la Sibiu) au deținut o autocefalie *de facto*, iar Biserica Sârbă de la Belgrad o *autocefalie formală parțială* (fiind oferită cu anumite condiții, drept care ar putea fi considerată astăzi doar Biserică semi-autocefală sau autonomă);

4. *Autocefalia de facto* a Bisericii Ortodoxe din Ardeal s-a bazat pe o interpretare deosebită, în sens național, a canoanelor 34 apostolic și 9 Antiohia, promovată de mitropolitul Andrei Șaguna. Doar datorită acestei interpretări s-au putut constitui pe teritoriul unui singur stat independent (Regatul Ungariei, aflat în uniune personală cu Austria) două Biserici Ortodoxe naționale și autocefale, de etnie și limbă diferite, sârbă și românească, și cu teritorii suprapuse. Modelul coexistenței pe teritoriul aceluiași stat a mai multor Biserici Ortodoxe diferite, bazat pe interpretarea națională a sus-menționatei canoane, deși contestată în spațiul ortodox, a fost ulterior adoptată în privința organizării Diasporei ortodoxe din lumea occidentală.

Abstract: *The paper analyzes the canonical statute of the Romanian Orthodox Metropolitan province of Transylvania after its establishment (1864) until the unification of the four provincial orthodox Churches of Great-Romania (1925). The author analyzes the Bishops-Synod of the Serbian Metropolitan province of Karlowitz (August and September 1864), which decided the formation of the new Romanian Metropolitan province with the residence in Sibiu, separately from the Serbian one of Karlovitz, which had indeed all the prerogatives of a Church with autocephaly.*